

Археология, кн. 4, 1961 г.

Относно произхода на ранносредновековната чернолъскава керамика в България

Стамен Михайлов

За салтовска керамика и салтово-маяцка култура в България се заговори сравнително отскоро — едвам от 1955 г., когато бяха обнародвани материалите от новопазарския некропол.¹ Съдове от този тип — най-често със сферовидна форма и украса от плитки лъскави линии по стените, ни бяха познати и преди това от разкопките на Голямата могила № XXXIII в Плиска (обр. 1). При обнародването им беше изказано предположението, че те имат източен произход и че могат да се припишат на прабългарите.² Към могила № XXXIII в Плиска и некропола до Нови пазар напоследък се прибави още един подобен обект — некрополът при гара Разделна, Варненски окръг.³

В новопазарския некропол са открити 40 редовни погребения — всичките с трупологане. На две

¹ С т. М и х а й л о в, Един старинен некропол при Нови пазар, ИАИ, XX, 1955, стр. 293 и сл.; Ст. Станчев, Новый памятник ранней болгарской культуры СА, XXVII, 1957, стр. 124. Ст. Станчев — Ст. Иванов, Некрополът до Нови пазар, София, 1957, стр. 86 и ел.

² Ст. Станчев, Керамиката от Голямата могила в Плиска. Разкопки и проучвания (РП), III, София, 1949, стр. 233. Вж. също С. Георгиева, Разкопки на могили XXXIII и XXXII в Плиска, Известия на Археологическия институт (ИАИ), XX, 1955, стр. 18 и ел.

³ Д. Ил. Д и м и т р о в, Ранносредновековен некропол при гара Разделна, сп. Археология, год. I, 1959, кн. 3—4, стр. 55—60.

1 Плиска. Урна от голямата могила
Plisua. Urne du grand tumulus

места в пръстта бяха намерени незначителни остатъци от горели човешки кости, за които не може с положителност да се твърди, че представляват отделни погребения чрез изгаряне. Трупове са били слагани в обикновени ями, ориентирани ССИ-ЮЮЗ. Главите на покойниците сочат ССИ, само в един случай тялото е поставено в обратна посока — с глава към ЮЮЗ. Трупове са лежали по гръб, с ръце, опънати покрай тялото. Почти винаги в гробовете са били слагани цели животни или части от такива за храна на покойника. Срещат се често въглени, а понякога и цели обгорели греди. В повечето от гробовете се намериха глинени съдове, украсени било с врязани успоредни линии (първа група), било с плитки лъскави ивици, теглени отвесно или диагонално по още незасъхналата повърхност на съда с помощта на костено шило или загладен камък (втора група). Орловите нокти, а може би и свинските ембриони са били носени като амулети. Твърдението, че римската монета от гроб № 26¹ костените шила² и варта³ имали също култово значение, не може да се подкрепи с никакви доказателства. Впрочем вартата, намерена в минимални количества, няма нищо общо с гробния инвентар — тя е донесена от животни.

От типа на Новопазарския некропол са известни отделни погребения, съдържащи урни с чернолъскава украса при с. Дибич,⁴ с. Църквица,⁵ с. Злокучен⁶ и др. — все в Коларовградски окръг.

При разкопаването на могила № XXXIII в Плиска са били намерени натрошени съдове, украсени, както и тези от Нови пазар, било с вдълбани линии (обр. 2 — първа група), било

с лъскави ивици (обр. 3 - втора група), разположени отвесно или пресичащи се под диагонал и образуващи ромбовидна мрежа. Освен сферовидните гърнета без дръжка тук се срещат и такива форми, които липсват в Нови пазар. В това отношение заслужава внимание един съд, подобен на стомна със силно сплеснато сферовидно туловище,¹ една амфора,⁸ и един ибрик,⁹ първите два украсени с широки хоризонтални бразди. Съдовете са намерени в насипа на могилата, струпани около една урна, пълна с пепел и горели човешки кости. Това единствено погребение, открито от Геза Фехер, показва, че погребалният обред тук е бил трупоиизгаряне. В насипа са намерени и кости от животни.

В могила № XXXII са открити две погребения с трупополагане.¹⁰ Скелетите са били ориентирани с глави на запад. Глинени съдове не са открити. Изглежда, че погребенията са доста късни. Във всеки случай те нямат нищо общо с новопазарския некропол.

Некрополът при Разделна се намира недалеч от изчезнало антично селище,¹¹ близо до което са открити и погребения от късноантичната епоха.¹²

На площ от около 1300 кв. м са установени 96 гроба, 82 от които редовно разкопани. Единствен погребален обред е трупоиизгарянето. Костите са били поставяни най-често в урни. Само при пет гроба те са сложени направо в земята в малки ями. Урните с кости от своя страна в едни случаи са заровени също направо в земята, а в други — оградени с тухли или с каменни плочи, образуващи малки камери.¹³ От всичко 82 гроба 51 са в урни направо в земята 17—в урни с тухлени камери и 9 — в урни с каменни камери (в една от каменните камери костите са поставени направо без урна. Камерните погребения са единични — във всяка камера има само по една урна. При четири от ямните гробове с урни е имал двойни погребения — намерени са по два съда с кости.

¹ Станчев — Иванов, цит. съч., стр. 11, 25.

² Пак там, стр. 25.

³ Пак там, стр. 28.

⁴ В. Антонова, Средновековни погребения от Коларовградско, сп. Археология, год. I, 1959, кн. 1—2, стр. 89-90 и обр. 70-73.

⁵ Пак там, стр. 91-92, обр. 76-77.

⁶ Пак там, обр. 78.

⁷ Георгиева, цит. съч., стр. 25, обр. 20, 3.

⁸ Пак там, стр. 26, обр. 20, 21.

⁹ Георгиева, цит. съч., стр. 25, обр. 20, 1.

¹⁰ Пак там, стр. 30, обр. 31 и стр. 31, обр. 32.

¹¹ Димитров, цит. съч., стр. 55.

¹² Пак там, стр. 55.

¹³ Пак там, стр. 56.

тухлите, от които са изградени камерите, са антични (с размери: 32x32x4 см). Д. Ил. Димитров, който разкопа некропола, предполага, че те са взети от близкото римско-византийско селище и употребени тук вторично.¹

Урна, украсена с врязани успоредни ли-нии и пълна с горели човешки кости, е намерена и при с. Сини вир, Коларовградски окръг.² Под урната е поставен листовиден връх от копие със силно изпъкнал ръб по надлъжната му ос.³

Отделни погребения чрез изгаряне и съдове от първата група са намерени у нас и в с. Върбовка при гр. Павликени (Северна България).⁴ Там са разкрити или по-точно унищожени при землени работи около 50-60 глинени съдове славянски тип,⁵ в които имало горели човешки кости.⁸ В тях били намерени железни предмети и обеци. С изключение на една обеча,⁷ нищо от тези находки не е запазено. Не се знае дали между керамиката не е имало съдове от втората група — с черно-лъскава украса на стените.

Аналогичен некропол е открит и в с. Букьовци, Врачански окръг (Северозападна България).⁸ И тук, както във Върбовка, са намерени и глинени гърнета, славянски тип, използвани за погребални урни.⁹ Съдове от втората група не са открити. Некрополът в Букьовци е дву-обреден — наред с погребенията с трупозгаряне са открити, макар и по-малък брой, и погребения с трупополагане.¹⁰

Славянска керамика с по-груба фактура е известна и от разкопките на Ж. Въжарова близо до село Попина.¹¹ Единични находки от двете групи керамика във фрагментарен вид ние познаваме и от други места в нашата страна. Повечето от тях са във фондвете или експозицията на музеите и не са обнародвани. Поради факта, че в Плиска и Преслав са провеждани повече разкопки, а също и поради безспорно славянския характер на тези селища, там тази керамика среща масово.

¹ Димитров, цит. съч., стр. 56.

² Антонова, цит. съч., стр. 88, обр. 66.

³ Пак там, обр. 68.

⁴ В. Микоу, Старите славяни на юг от Дунава, сп. Исторически преглед, год. III, 1947, кн. 2, стр. 155.

⁵ Кр. Миятев, Славянска керамика в България и нейното значение за славянската археология на Балкана, V, 1948, обр. 41.

⁶ В. Микоу, цит. съч., стр. 155.

⁷ Пак там, стр. 155, обр. 3.

⁸ Кр. Миятев, цит. съч., стр. 36 и сл.

⁹ Пак там, обр. 42, 1 — 2 и обр. 43, 3-4. Вж. също Ж. Въжарова, Славянският некропол в с. Букьовци, Врачанско, сп. Археология, год. I, 1959, кн. 1-2, обр. 4, 5 и 8.

¹⁰ Ж. Въжарова, цит. съч., стр. 23.

¹¹ Ж. Въжарова, Раннеславянская керамика из Попина, КСИИМК, 63, 1956, стр. 142 и сл.

Трябва да признаем, че по отношение на абсолютната хронология на този керамичен материал ние се намираме все още в областта на хипотезите. Керамиката, правена на по-усъвършенствувано гърнчарско колело, най-често се отнася към IX-X в. или най-рано към VIII в., а по-грубата — към VI-VII в. Но сигурни опорни точки за такава датировка все още не съществуват. Засега възприетата хронология се основава или върху общи исторически съображения, някои от които на свой ред са недоказани, като например основаването на столиците Плиска и Преслав, преминаването към християнството и постепенното откъсване от езическите традиции, етническата принадлежност на паметниците и т. н., или върху сравнителен материал, който освен че също се нуждае от хронологично уточняване, има и този важен недостатък, че произхожда от твърде отдалечени от нашата страна географски области — главно от Южна Русия и Централна Европа. А точна хронология на археологическите паметници може да се установи само, ако изследванията се извършват най-напред в рамките на определена географска област. Само след като се проучат в археологическо отношение отделните области и райони, може да се премине към обобщение на резултатите, получени от тези проучвания. За съжаление у нас се е получавало обратното — преди да се проучи един паметник или една култура в тяхната естествена среда, са се правели далечни екскурзии, за да се търсят паралели,

Нови пазар. Урна от първата група
Novi Pazar. Urne du premier groupe

основани на типологичната връзка на паметниците. Така в нашата археологическа наука са се промъкнали много чужди схеми, които са невалидни за страната ни, развиваща се при значително по-различни културни и социално-битови условия.

За да се види колко погрешни могат да бъдат общите схеми, приложени за частни случаи, ще посоча следния пример. Грубата керамика от Попина, намерена извън градището, се смята за по-ранна от тази, открита в градището, именно защото е груба.¹ В случая се изхожда от предпоставката, че формите се развиват от по-простото към по-сложното, от по-грубото към по-съвършеното. Но от тази обща тенденция в развитието има и много изключения. Например салтовската керамика представлява явен упадък по отношение на керамиката от т. нар. култура „поля погребени“, с която очевидно тя има генетическа връзка.² Същото може да се каже и за славянската керамика, чиито корени поне у нас могат да се търсят в много по-съвършената керамика от латенската и особено от римската епоха.³ Грубата, т. нар. славянска керамика в България съжителствува с керамиката, правена на грънчарско колело, и следователно, за да се реши въпросът, коя от двете е по-стара, трябва за всеки конкретен случай да се отчитат специфичните условия. Това е толкова по-наложително, че нито славяните, нито прабългарите могат да се считат за изобретатели на грънчарското колело на юг от Дунав. То е съществувало в Мизия и Тракия столетия наред преди тяхното заселване по тези места.

Да вземем за пример керамиката от Букьовци, която се използва за датирането на други находища, и да видим по какъв начин е датирана самата тя. Кр. Миятев, като изтъква, че засега славянската керамика не може да се датира точно, пише, че „само урните от некрополите при Върбовка и Букьовци могат да се отнесат приблизително към VIII в., и то единствено въз основа на езическия характер на погребенията“⁴. Колко несигурна е тази датировка, се вижда от факта, че езически погребения, от една страна и християнски, от друга, е имало, както е известно, и преди, и след VIII в. Славяните на Балканския полуостров отрано започват да приемат християнството,⁵ а чрез него и византийската култура. Керамиката пък от Плиска и Преслав най-често се отнася към IX-X в., защото тогава се пада разцветът на тези центрове.⁶

Известна неустановеност се констатира и по въпроса за етническата принадлежност на ранносредновековната керамика у нас. Обикновено се приема, че съдовете, украсени с врязани прави и вълнообразни линии, са славянски, а тези с плитки

лъскави ивици – прабългарски. Ако двата типа се срещат заедно, това означава, че паметникът принадлежи едновременно и на славяните, и на прабългарите или на славяно-българите, ако може да се употреби такъв израз за този несъществуващ етнически хибрид.

За да се реши правилно въпросът за етническата принадлежност на керамиката, налага се преди това да се отговори на въпросите, какъв е нейният произход и кои са нейните носители. Ако се опитаме да дадем отговор на първия въпрос, имайки пред вид т. нар. славянска керамика, ще бъдем доста затруднени. Причината за това затруднение произтича от факта, че славянската керамика, както и всяко друго по-съвършенствувало производство, не се явява отведнъж в своя завършен вид, а е резултат на едно по-дълго развитие, съответстващо на техническия прогрес и на настъпващите в обществото социално-икономически промени.

По въпроса за произхода на керамиката с прави успоредни и вълнообразни линии са изказвани досега най-различни предположения, които не е необходимо да излагам тук. Безспорен факт е обаче, че елементите на нейните форми и особено на украсата ѝ ние откриваме още в римската и даже в пред-римската керамика на Балкана. А това ще рече, че по отношение на произхода ѝ тази керамика не може да се счита за автентично славянска. А как стои въпросът с нейните носители? Тук, струва ми се, можем да стъпим на по-здрава почва. Многобройните находки не само в България, но и в други славянски и неславянски страни ясно сочат, че тази керамика се среща най-много там гдето някога са живели славяните, които следователно са и нейните носители. И в този смисъл керамиката от първата група заслужено се нарича славянска. Това обаче още не означава, че с нея не са си служили и други неславянски народи, като авари, българи, маджари и много други племена, които по един или друг начин са поддържали връзки със славяните. В България през IX-X в. славянската керамика губи своята етническа определеност. Произвеждана и употребявана и от българи, и от славяни, тя е била общо

¹ Ж. В ъ ж а р о в а, Раннеславянская керамика. стр. 149.

² Н. Я. Мерперт, О генезисе салтовской культуры, КСИИМК, XXXVI, 1951, стр. 14 и сл.

³ Кр. Миятев, цит. съч., стр. 42—43.

⁴ Пак там, стр. 37.

⁵ И. Иванов, Северна Македония, София, 1906 стр. 71-72.

⁶ Кр. Миятев, цит. съч., стр. 37.

достояние на българския народ, който в своята цялост е имал една и съща матерриална и духовна култура. Да се приписва тази керамика само на славяните, значи да се изпусне пред вид, че керамичното производство в тази епоха на вече развито занаятчийство и търговски обмен е задоволявала нуждите на вътрешния пазар, до който са имали еднакво достъп и българи, и славяни. Следователно ние можем да направим извода, че от гледна точка на етническата принадлежност керамиката от първата група, която ние условно наричаме славянска, през IX-X в. е по същество българска.

А как стои въпросът с втората група, с керамиката с чернолъскава повърхност? Доскоро у нас я наричаха хазарска, а сега – салтовска, салтово-маяцка или прабългарска. Съдовете от тази група (втората група) имат наистина много общи черти със салтовската керамика, която освен във Верхне Салтов се среща още в Приазовието, Северен Кавказ и при долното течение на р. Кубан, а също и в Крим. Не може да има съмнение, че прабългарите, настанени някъде между Дон и Азовско море, са познавали този тип керамика. Познавали са я обаче и много други племена, живеещи в близко съседство с тях: хуни, хазари, алани, авари и много други. При това тази керамика е продължение на една много стара традиция, в Съветския съюз тя се явява като далечен отглас на керамиката, характерна за културата „Поля погребении“ и даже на културата от бронзовата епоха в Южна Русия. У нас тя е едно продължение на местната тракийска керамика. Възгледът, че керамиката от втората група е донесена в България от прабългарите,¹ си остава в най-добрия случай една работна хипотеза, която тепърва предстои да се докаже. Във всеки случай против-тази теза говори не само фактът, че прабългарите не са единствените, нито първите евентуални носители на тази традиция, но и обстоятелството, че в България, а също в Румъния,² Полша³ и други страни от Централна и Източна Европа този тип керамика се явява в завършения си вид още късноримската епоха. У нас тя ни е позната от разкопките в Лиляче, Никюп, Търново,⁴ Абритус,⁵ Ятрус⁶ и др. Обикновено керамиката от тези находища е по-доброкачествена от новопазарската, но съвсем очевидно е, че се касае до една и съща традиция, която има дълбоки корени в нашата страна. Съдове с механично излъскана повърхност откриваме още в епохата на енеолита, бронза и особено през латенската епоха, когато се оформят всички основни елементи на т. нар. сива тракийска керамика, чието по-нататъшно

3 Нови пазар. Стомна от втората група Нови Пазар. Смче du second groupe

развитие ние виждаме именно в чернолъскавата керамика от Нови пазар. В сивата тракийска керамика от епохата на късната античност се съдържат

¹ М. И. Артамонов, К вопросу об археологических памятниках славян и праболгар на Нижнем Дунае; вж. Ж. Вържарова, Славянобългарското селище край село Полина, Силистренско, София, 1956, стр. 7; Ст. Станчев, Керамиката от голямата могила, стр. 233; Станчев-Иванов, цит. съч., стр. 93--94; Станчев, Новый памятник, стр. 128; Д. Ил. Димитров, цит. съч., стр. 60.

² Срв. В. Mitrea și N. Angheliescu, Săpăturile de salvare de la Independența. Materiale și cercetări arheologice, VII, 1960, стр. 498, обр. 3, 3.

³ В Полша такива съдове са намерени в Иголомия (срв. J. Wielowiejski, Przemiany gospodarczo-społeczne u ludności południowej polski w okresie pozolatenkim i rzymskim. Materiały strozytne, 1960, стр. 118, обр. 41.

⁴ Станчев — Иванов, цит. съч., стр. 77—79.

⁵ С. Георгиева, К вопросу о материальной культуре славян и праболгар на Нижнем Дунае. Исследования на Марин С. Дринов, София, 1960, стр. 365.

⁶ Според съобщения на Теофил Иванов, ръководител на разкопките в Разград. Материалите още не са обнародвани.

вече основните черти, които характеризират втората новопазарска група — закръглени туловища на съдовете, трилистни устия, сиво-черен цвят и механически излъскана повърхност. Истинският прототип на тази керамична група се оформя през късноримската епоха, когато старата местна традиция се кръстосва с твърде силното в Северна България римско влияние. Още през тази ранна епоха (IV-VI в. от н. е.) наред с тънкостенната и добре изпечена сива и сиво-черна керамика с излъскана повърхност се срещат и съдове с по-дебели стени и по-лошо изпечени, т. е. точно като новопазарските, с тая разлика, че цветът им е по-скоро сив, отколкото сиво черен.

Че тази керамика има своите предшественици на местна почва, се вижда и от някои находки в Румъния. Така в укрепеното селище Морещи в Трансилвания такава керамика е открита заедно с лъчисти фибули, произхождащи от пласта, датиран от първата половина на VI в.¹ Някои от съдовете, както и при голямата могила в Плиска, имат чучури.² Успоредно с чернолъскавата керамика тук също са намерени гърнета, украсени само с набраздявания.³ Хоредт приписва селището на гепидите и смята, че е просъществувало докъм 568 г., когато се разпада гепидската държава.⁴

И така предшествениците на двете основни керамични групи от ранното средновековие в България — керамиката с успоредно набраздени линии и тази с чернолъскави ивици по матовата повърхност на стените — се срещат заедно като неразделен комплекс не само в Украйна, Приазовието, Северен Кавказ, Дон и Кубан, но и в България, Румъния, Унгария, Полша и даже в Западна Европа,⁵ и то в една епоха, когато не е възможно да се говори за прабългари по тези места. Голямо значение за разрешаването на въпросите, свързани с ранносредновековната българска керамика, имат проучванията на румънските археолози. Така в Сату Ноу⁶ и в Хистрия⁷ в Добруджа са открити некрополи, които по нищо почти не се отличават от некропола при гара Разделна. И там, както в Разделна, са намерени глинени съдове⁸ от двете групи, за които говорихме по-горе, а и погребалният обред — в камери⁹ и урни — е съвсем еднакъв. Значението на този некропол, както и на некрополите в Хистрия,¹⁰ Кастело при Кюстенджа и др. е огромно за изясняване на тази култура, защото всички тези обекти се намират в една и съща, твърде ограничена по пространство географска област, в която и историческите събития са тясно свързани едно с друго. Повечето румънски археолози са склонни да датират тези некрополи, и по специално керамиката в тях, към IX-X и даже XI в.¹¹ Но тази

датировка не е сигурна. Ние отбелязахме по-горе, че чернолъскавата керамика винаги се среща заедно с керамиката, която наричаме славянска. При това както у нас, така и в други страни съществуват некрополи, в които се среща само славянският тип керамика, докато досега не е известен нито един некропол, в който керамичният материал да се отнася изключително към условно наречената от нас втора група, т. е. към сиво-черната керамика с украса от плиткови лъскави ивици. Ако за момент се съгласим с дуалистичната тенденция, която като червена нишка пронизва проучванията, посветени на паметниците от времето на първата българска държава, и приемем, че керамиката от първата група принадлежи на славяните, а тази от втората група — на прабългарите, дошли от изток, то неминуемо ще възникне въпросът: прабългарите вечно и навсякъде ли са били смесени със славяните, къде е чистата, не-примесена със славянски елементи прабългарска култура? Отсъствието на некрополи и поселения, в които да се среща само чернолъскавата керамика, е знаменателен факт. Той иде да покаже, че именно славяните са онези, които наследяват и доразвиват тази керамика, като продължават традицията на керамичното производство от късноримската епоха. Напоследък се прави опит да се елиминира напълно славянският принос в оформянето на тези две основни керамични групи,

¹ K. Horedt, Die befestigte Ansiedlung von Morești und ihre frühgeschichtliche Bedeutung. Dacia, NS, I, 1957, стр. 303.

² Пак там, обр. 7, 8.

³ Пак там, обр. 7, 4 и 6.

⁴ Пак там, стр. 304.

⁵ Вж. Н.: Delporte, La ceramique d'Essalois des series conservées au Musée de la Diana Extrait du Bulletin de la Diana, XXXV, № 6, Imprimerie Dumas, Saint Etienne, стр. 187-188, обр. 5 (881. 01. 141) и 6(881. 01. 39).

⁶ B. Mitrea, Săpăturile de la Satu Nou. Materiale și cercetări arheologice, VI, 1959, стр. 579—590. B. Mitrea, Șantierul arheologic Satu Nou, necropola feudală timpurie, NR I. Materiale și cercetări arheologice, VII, 1960, стр. 551 и сл.

⁷ V. Zira, Cimitirul feudal timpuriu. Șantierul arheologic Histria. Materiale și cercetări arheologice, IV, 1957, стр. 69-76.

⁸ Пак там, обр. 3—5.

⁹ Пак там, обр. 2.

¹⁰ Пак там, стр. 75.

¹¹ Б. Митря, Некоторые данные о могильниках трупосожжениями из Сату Ноу (Добруджа). Материалы и исследования по археологии югозапада, СССР и Румынской народной республики, Кишинев, 1960, стр. 293.

като чисто и просто и двете се приписват на прабългарите.¹ Това становище, застъпено от М. И. Артамонов, е възприето и от Ст. Станчев, който пише, че керамиката с вря-зани линии от некропола до Нови пазар не била славянска, а прабългарска.² Ако това действително е така, то неизбежно следва, че Плиска, гдето се срещат същите ке-рамични типове, не е имало славянска кул-тура, а само прабългарска, нещо, което се-риозно не може да се твърди, особено като се има пред вид, че далеч преди идването на прабългарите тук са живели славяни и издънки на местните тракийски племена, които, естествено, са имали своя култура и, разбира се, своя керамика, която не би могла да изчезне безследно.

При обнародването на материалите от Новопазарския некропол аз изказах предположението, че некрополът може да се припише на някое от многобройните, т. нар. от римските историци сарматски племена, поддържащи най-тесни връзки с местното тракийско население, а като най-вероятна дата на некропола тогава посочих IV-V в. Това означаваше, че приемам, че керамиката от двете основни групи – славянската и чернолъскавата – намират близки паралели у нас още в керамичното производство на местните племена от късноримската епоха. И ако тази традиция се е запазила до много късно у нас (керамиката от първата и втората гру-па се среща през цялото средновековие и даже през епохата на турското владичество, както показаха напоследък разкопките във Видин),³ то е, защото тя има дълбоки ко-рени в бита на старото население и защото това е традиция, която е подхранвала, а не е задушавала евентуалния принос на прабъл-гарите в това отношение. Във всеки случай въпросът за абсолютната хроноло-гия на откритите досега ранносредновековни некро-поли в България и Румъния с керамика от двете групи остава все още открит. Някои от тези некрополи, които сега у нас се да-тират от VIII в., а в Румъния от IX-XI, може да се окажат и от значително по-ранна епоха. Във всеки слу-чай изглежда, че всички те са от едно и също време. Погребенията с трупоиизгаряне може би предхождат тези с трупололагане — първите ед-ва ли могат да се датират по-късно от VI-VII в.

Нещо повече, ние все още не изключваме възможността някои от тези некрополи да се отнесат и към още по-ранна епоха, както допуснахме и при обнародването на материалите от новопазарския некропол. В подкрепа на тази мисъл могат да се посочат не само късноантичните елементи в керамиката, които не могат да се появят от нищо през VIII в., а още по-малко през IX-XI в., но и съвсем определени факти, които въпреки че се пренебрегват, не могат да се отрекат. Имам пред вид обстоятелството, че доколкото в тези некрополи у нас и в Румъния са намирани досега точно датирани предмети, те са все от по-ранна епоха. Ето няколко примера. В некропола в Нови пазар бе намерена монета в ръката на покойника от гроб № 26. За да се елиминира като надежден материал за датирание, тя бе обявена за амулет.⁴ В некропола при гара Разделна всички тухли, от които са направени една част от камерите, са късноантични. А знае се, че вторично употребените тухли са случайни и не могат да превъзхождат в количествено отношение редовните материали. При това наблизко има ранновизантийско, а не българско селище. Най-сетне, за да се ограничим само с тези примери, в един гроб от некропола в м. Кастело при Кюстенджа⁵ е намерена глинена урна от втората група, пълна с човешки кости. Заедно с костите в урната са били намерени две монети от Константин I. Като се имат пред вид тези и други подобни факти, ясно е, че не може да се счита за решен нито въпросът за абсолютната хронология на керамиката от двата типа, нито този за нейната етническа принадлежност.

За да се решат тези въпроси, трябва да се работи упорито и без предубеждение, като нашите изводи се подчиняват на фактите, а не обратно.

¹ Вж. предговора към труда на Ж. В ъ ж а р о в а, Славянобългарското селище край с. Попина, стр. 7.

² С т а н ч е в — И в а н о в, щит. съч., стр. 62.

³ Материалите не са обнародвани.

⁴ С т а н ч е в — И в а н о в, нит. съч., стр. 25.

⁵ По съобщение на Адриан Радулеску, сътрудник на Областния музей в Кюстенджа. Материалите не са обнародвани.